

УДК 398.332(=161.2):271-565.8
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2023.05.1265>

«ПОЛАЗНИК» НА ВВЕДЕННЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ НАРОДНОЇ РЕЛІГІЙНОСТІ В КАЛЕНДАРНІЙ ОБРЯДОВІСТІ УКРАЇНЦІВ

Володимир ДЯКІВ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9513-4364>
кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут народознавства НАН України,
відділ етнології сучасності,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна;
Національний університет «Львівська політехніка»,
кафедра української мови
Інституту гуманітарних та соціальних наук,
вул. С. Бандери 12, 79013, Львів, Україна,
e-mail: d.v.m.1029@gmail.com

Стаття є частиною ширшої теми, що пов'язана з дослідженням народної релігійності в календарній обрядовості українців різдвяно-новорічного періоду. *Актуальність* праці зумовлена потребою дослідження народно-релігійних вірувань та уявлень, що стосуються «полазника» на Введення на тлі передріздвяно-новорічного періоду в календарній обрядовості українців і, таким чином, розглянути специфіку передріздвяно-новорічного періоду, який простежується вже з цього часу. *Метою* статті є виокремлення прикметних традиційному передріздвяному періодові народно-релігійних уявлень і вірувань, зокрема пов'язаних з «полазником» на Введення, а також визначення традиційної основи та інновацій, специфіки розвитку ідейно-змістових і структурних елементів. *Об'єкт* дослідження — народна календарна обрядовість українців, що пов'язана з «полазником» на Введення, зокрема традиційні календарні обряди в контексті передріздвяного періоду. *Предмет* дослідження — конкретні вияви народного християнства в цій обрядовості. *Територіально та хронологічно* зосереджується увага на етнографічних регіонах України в першій половині XIX — 20-х роках ХХІ століття.

Використано головню порівняльно-типологічний, історично-культурологічний, а також елементи структурно-типологічного, географічного та інших методів етнології.

Ключові слова: Введення, полазник, народна релігійність, календарна обрядовість, традиція, вірування, функціонування.

Volodymyr DIAKIV

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9513-4364>
Ph.D of Philological Sciences, Senior Researcher Fellow
of the Ethnology Institute of the National Academy of
Sciences of Ukraine,
15, Svobody Avenue, 79008, Lviv, Ukraine;
Lviv Polytechnic National University,
department of the Ukrainian language, Institute of
Humanities and Social Sciences,
12, Bandera street, 79013, Lviv, Ukraine,
e-mail: d.v.m.1029@gmail.com

«POLAZNYK» ON THE FEAST OF THE PRESENTATION OF THE BLESSED VIRGIN MARY AS A REFLECTION OF FOLK RELIGIOSITY IN THE UKRAINIANS' CALENDAR RITUALS

Introduction. The relevance of this paper is conditioned by the need to explore the folk and religious beliefs and views of Ukrainians associated with a «Polaznyk» («first visitor») on the Feast of the Presentation of the Blessed Virgin Mary during the pre-Christmas and New Year period in calendar rituals.

Problem Statement. The subject matter of the study is the folk calendrical rituals of Ukrainians associated with a «Polaznyk» on the Feast of the Presentation of the Blessed Virgin Mary, particularly during the pre-Christmas period. The scope of the study is specific manifestations of folk Christian religiosity in these rituals.

Purpose. The purpose of the paper is to highlight the folk and religious views and beliefs inherent in the traditional pre-Christmas period, in particular, those associated with a «Polaznyk» on the Feast of the Presentation of the Blessed Virgin Mary, as well as to determine the tradition framework and further transformations, the peculiarities of the development of ideological, substantial, and structural elements.

Materials and Methods. The source base of the paper comprises mainly archive materials and field data, as well as academic literature on this topic. The main methods were comparative typological and culture-historical, as well as elements of structural and typological, geographical, and other methods of Ethnology.

Results. Based on the archive materials and field **references**, as well as academic literature, through the example of a «Polaznyk» on the Feast of the Presentation of the Blessed Virgin Mary, a unique functioning of particular folk Christian religiosity in the system of traditional calendrical rituals of Ukrainians during the pre-Christmas and New Year period is analyzed.

Conclusion. Research has shown that the «Polaznyk» («first visitor») custom was among the fundamental ones. This custom is unique and it performs a specific function of reflecting the folk religiosity of Ukrainians as early as this initial stage of the pre-Christmas and New Year period in the traditional calendrical rituals. During the pre-Christmas and New Year period, a specific development of a particular folk religiosity is observed as early as on this Feast of the Presentation of the Blessed Virgin Mary.

Keywords: Presentation of the Blessed Virgin Mary, Polaznyk, folk religiosity, calendar rituality, tradition, beliefs, functioning.

Вступ. У зимовому циклі традиційної календарної обрядовості найкраще збереглися дохристиянські традиції і звичаї, що дає змогу простежити процес трансформації їх до сьогодення. Як показують дослідження, закінчення осінньої пори року та початок зимової збігається із завершенням старого господарського року й водночас початком нового в традиційній календарній обрядовості українців, припадає на передріздвяно-новорічний ранньозимовий часовий період у народному календарі.

Характерні для такого часового зрізу (початку нового господарського року) народно-релігійні уявлення і вірування у пов'язаності з віщуваннями сприятливості чи несприятливості наступного господарського року простежуємо вже у прикметах, звичаях та обрядах, які приурочені до свят, що передують ранньозимовому періоду, зокрема припадають ще на попередній, осінній час. Така думка прочитується вже у працях наших попередників — істориків, етнографів, філологів, фольклористів, відомих учених, дослідників, краєзнавців, культурно-громадських діячів, у тому числі й закордонних, що більшою чи меншою мірою є дотичними до окресленої теми. Підтверджують таку думку і результати польових досліджень попередників (які зберігаються в архівах), а також — результати наших польових досліджень.

Не випадково, наприклад, місцеві старожили Покуття та Бойківщини впевнено зазначають: «У вересні, жовтні готувалися до зими, з 14 жовтня — з Покрови — початок зими», «На Покрови — початок зими», «Зима починається від Покрови», «Зима від Покрів, до Покрів старалися всьо вібрати з поля». Тоді як інші, молодші інформатори з цього приводу стверджують: «На Введення — початок зими», «На Введення», «Початок зими на Введення. По Михайлі — до зими. Бувало, що на Михайла падав сніг. На Михайла — початок зими. «Міхайло їде на білім кони, вже зима» тощо.

Отже, тут спробуємо проаналізувати особливості передріздвяно-новорічного періоду, початки якого простежуються, за нашими спостереженнями, уже від свята Введення. Тобто на прикладі уже цього свята спробуємо проаналізувати розвиток своєрідної народної релігійності у традиційній календарній обрядовості українців на тлі передріздвяно-новорічного періоду, зокрема на прикладі звичаю полазника. Властиво, як уже на це свято Введення виразно про-

стежуються характерні для традиційного ранньозимового періоду (початку нового господарського року тощо) народно-релігійні уявлення і вірування.

Усім цим головно й зумовлюється *актуальність* окресленої теми праці, зокрема потребою дослідження народно-релігійних вірувань та уявлень, що пов'язані з «полазником» на Введення, у контексті передріздвяно-новорічного періоду в календарній обрядовості українців.

В дослідженні ставимо за *мету* виокремити характерні для традиційного ранньозимового періоду народно-релігійні уявлення і вірування, визначити традиційне та інноваційне, специфіку розвитку сюжетно-змістових та структурних елементів.

Об'єкт дослідження — народна календарна обрядовість українців, що пов'язана з «полазником» на Введення, зокрема традиційні календарні обряди на тлі передріздвяно-новорічного періоду. *Предмет* дослідження — певні прояви народного християнства в цих обрядах.

В *територіальному та хронологічному* аспектах у статті зосереджено увагу переважно на етнографічних теренах України першої половини XIX — початку 20-х років XXI століття.

В ході дослідження у статті було використано переважно порівняльно-типологічний, історично-культурологічний, а також частково структурно-типологічний, географічний та інші *методи* етнологічної науки.

Джерельною базою статті стали архівні та польові матеріали, а також наукова література, що стосується окресленої теми дослідження. На прикладі «полазника» на Введення проаналізовано особливе функціонування своєрідних проявів народного християнства в системі традиційної календарної обрядовості українців у контексті передріздвяно-новорічного періоду.

Основна частина. Вірування та обряди, що пов'язані з «полазником» на Введення Введення (21 листопада за старим стилем, 4 грудня за новим стилем), не раз привертала увагу відомих українських вчених і дослідників, зокрема етнографів, фольклористів, а також краєзнавців тощо. Це доводять відповідні публікації ще з другої половини XIX століття.

Наприклад, український громадський діяч, священник УГКЦ і фольклорист о. Гнат (Ігнатій) Ми-

хайлович Галька (Галько; псевдоніми, криптоніми: Жегота, Михайлов Навротник, И. М. Г., Ж. М. Н. Ігнатій Галька) у праці «Народні звичаї та обряди з околиць над Збручем» (Львів, 1862, 57 с.) зазначає про звичай *полазника* на Введення (як і на св. Миколая, Анни і на Різдво), який він зафіксував на території галицького Поділля, зокрема вказує, що зле, щоб у ті дні хтось інший, а не господар, або принаймні хтось домашній перейшов перший обійстя. Тому кожен зривається зранку й іде дати худобі їсти, а прийшовши до хліва, поздоровляє худобу словами: «Дай, Боже, добрий день, щобиць, худібонько, здорова була, і я з тобою, з моєю жоною і діточками» [1, с. 13].

Про цей звичай *полазника* на Введення простежуємо відомості у працях інших дослідників того часу. Так, історик, філолог, дослідник історії Галичини, священник УГКЦ Антоній Степанович Петрушевич (псевдоніми: Антоній из Добрян, Галичаненько А., Галичанин, Подкова Иван, Русин Галичанин, Русолюбович А., Тотсамович А. та ін.) у своїй праці «Общерусский дневник церковных, народных, семейных праздников и хозяйственных занятий, примет и гаданий» (Львов, 1866, 100 с.) зазначає, що коло ріки Збруча Введення називають першим *полазом*, другим — Святий Миколай, третім — Зачаття Святої Анни, четвертий та останній *полаз* — Різдво Христове. На ці празники стараються, щоб хтось інший, а не господар (хазяїн), у крайньому разі ніхто з домашніх, зранку перший обійстя перейшов, котрого називають *полазником* (від *лазити*, *ходити*) [див. про це: 2, с. 80].

Відомий український вчений Іван Франко у своїй праці «Народний календар», що побачила світ у п'ятому томі «Етнографічного Збірника» у 1898 р. зазначає, що на Введення вводять рано до хати ялівку або бичка, дають йому хліба і пити, щоби худоба добре велася [див.: 3, с. 205].

Хто перший увійде в той день до хати, називається «перший *полазник*». Коли увійде молодий, гарний, здоровий чоловік, а до того з грошима, то це добра ворожба: весь рік у хаті будуть усі здорові і будуть гроші вестися. Коли ж увійде старий, хворий, особливо стара баба, або коли хтось прийде чогось зичити, то це злий знак. В той день, як також у інші святочні дні, не годиться нікому нічого зичити, бо би за тим позиченим усе щастя з дому пішло [див.: 3, с. 205].

Суголомні відомості записує і Михайло Зубрицький у Мшанці 27 січня 1899 р. від, очевидно, місцевої мешканки Настуні Кіськанипи. Зокрема, про те, що на Введення перший *полазник*. Хто того дня перший увійде до хати («до хиж»), той є *полазником*. Якщо добре ведеться упродовж року («через рік»), то вважають («повідують»), що доброго *полазника* мали; а зле, то злого. Зокрема говорять («бесіднують»): «Я мав кир'явого *полазника* (нещасте приніс до дому)». Люди уникають («варують ся») іти до других до «хиж» на Введення, Різдво і Великдень, щоби відтак той не нагорювався («навгварював ся»), до кого заходили, якщо погано («зле») буде йому поводитися [4, с. 51].

Відомий український вчений Михайло Грушевський у першому томі своєї «Історії української літератури: в 6 т., 9 кн.» (Київ, 1993, 392 с., за виданням: Київ; Львів, 1923, 360 с.) також зазначає, що початок нового господарського року у введенських «повір'ях виступає ясно». Хто перший прийде рано до хати, той буде першим «*полазником*» на новий рік (*полазити* в серб[ській] мові — навідати, відвідати): він приносить добро або лихо. Тому сусіди стримуються заходити зранку до чужої хати на Введення, так само як на Різдво і Великдень, щоб потім не було примови, що то вони принесли нещастя. З того, хто перший прийде до хати, і з чим прийде, ворожать успіх або нещастя в новому році (на щастя, мабуть, умисно заводили до хати котре-небудь з худоби, що вважалось щасливим, або проробляли якусь іншу церемонію на щастя, як це доволі часто практикується під теперішній новий рік, за словами М. Грушевського). Це одна з форм ворожіння, що на різні способи практикується в цих днях. В українців тепер порівняно найбільш відомі ворожіння парубків і дівчат про судженого на Катерини і Андрія, але є тих ворожін і прикмет в тих днях загалом дуже багато [див.: 5, с. 174; 6, с. 20—21].

На основі згаданих матеріалів, зокрема І. Франка й І. Гальки, М. Грушевський припускає пов'язаність цих «*полазів*» тут з початком нового господарського року. Вони, ці *полази*, за словами вченого, фігурують і в московських заборонах XVII ст. [див.: 6, с. 174].

Відомий етнограф і фольклорист Олекса Степовий (псевдонім Олекси Воропая) у першій частині «Народно-календарні звичаї. Зима» першо-

го тому «Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис» (Мюнхен: Українське видавництво, 1958, 309 с.) своєрідно доповнює наведену інформацію про свято Введення. Він, зокрема, зазначає, що в цій порі переважно вже прийшла зима, тобто випав перший сніг, наступили морози і ріки покрилися кригою. Відповідні господарські роботи у селах завершено, тому вже «ховають реманент, лагодять сани, їздять до млина та готуються до Різдвяних свят» [див.: 7, с. 14].

Господині ж у цей час прядуть, а дівчата, за словами цитованого автора, вишивають і щоранку стараються вмиватися «першим снігом» та витиратися червоною крайкою — «щоб були рожеві лиця». Парубки ж допомагають своїм батькам, а у вільний від праці час відпочивають, жартують з дівчатами, заважають їм вишивати [див.: 7, с. 14].

Загалом, як проникливо зазначає Олекса Воропай, наближається період угадування долі на майбутній рік, а разом із цим надходить і час традиційних розваг сільської молоді, які «сповнені чаром первісної поезії нашого народу» [див.: 7, с. 14].

І далі вчений цілком слушно продовжує: «Староукраїнські звичаї, що колись були пов'язані з початком нового року наших далеких предків, пізніше перейшли до християнських свят. Одна частина з них перейшла до сучасного Нового року, а друга — до свята Введення в храм Пресвятої Богородиці (4-го грудня за новим стилем). Це свято в народній термінології звичайно називається Введіння» [див.: 7, с. 14].

Привертають увагу думки і спостереження Олекси Воропая стосовно вірувань та уявлень про полазника на Введення. Зокрема, як справедливо він зазначає, «початок нового господарського року у введенських повір'ях виступає досить виразно. Хто в цей день вранці прийде першим до хати, той буде першим «полазником» на новий господарський рік. За народним віруванням, перший полазник приносить до хати щастя або невдачу» [див.: 7, с. 14].

І далі автор ґрунтовно і влучно аргументує наведені міркування вдало підібраними етнографічними матеріалами та власними спостереженнями, а саме: «Якщо першим до хати увійде молодий гарний чоловік, а до того ще і з грішми — добра ознака: весь рік у хаті будуть усі здорові і будуть «вестися» гроші. Якщо ж увійде до хати старий кволий чоловік, а

до того ще й бідний — погана ознака: і хворі в хаті будуть, і злидні заведуться... А найгірше, як увійде до хати стара жінка — «то вже добра не жди...». Тому старші та бідніші люди колись стримувалися заходити до чужої хати в день Введення — так само, як і на Різдво та Великдень. Недобрий знак, якщо в цей день хтось із сторонніх приходять що-небудь позичати» [див. про це: 7, с. 14].

І український дослідник та громадський діяч Євген Дометійович Онацький у другій книзі другого тому «Літери В-Г» «Української Малої Енциклопедії: у 8 томах і 16 книгах» (Буенос-Айрес [Аргентина], 1958, 182 с.) зазначає, що Введення в храм Пресвятої Діви Марії — велике християнське свято. У календарному циклі українського народу це свято замикає осінній сезон і починає зимовий [8, с. 130].

Як на Новий рік (а також і на Різдво та на Великдень) хто перший прийде на Введення до хати, той буде першим «полазником», тобто тим, хто приносить добро чи якесь лихо. Тому сусіди стримуються заходити на Введення зранку до чужої хати, щоб потім не було нарікання, що то вони принесли нещастя [див.: 3, с. 205].

Український історик й етнограф Степан Іванович Килимник у п'ятому томі «Осінній цикл» своєї п'ятитомної праці «Український рік у народних звичаях в історичному освітленні» (Вінніпег; Торонто, 1963, 288 с.) також подає цікаві відомості про свято Введення (чи «Видіння») та пов'язані з ним народні вірування і звичаї [див.: 9, с. 208—210].

Він, зокрема, зазначає, що зі святом Введення (21 листопада ст. ст.) закінчується осінній сезон, осінні роботи, та й Введення за давніших часів належало вже до зимового періоду. Таким чином, у наших прапрадідів закінчувався цим днем сільськогосподарський рік і вже «ворожили-чарували» на добро нового сільськогосподарського року. Із цим святом, як святом останнім осіннього сезону, на слухну думку С. Килимника, пов'язано чимало різних вірувань, звичаїв та ворожінь-гадань [див. про це: 9, с. 208].

На Введення, за проникливим спостереженням згаданого автора, було чимало звичаїв, що належать тепер до Різдвяних свят та Нового року, до свята Андрія-Калити, Катерини та інших. Особливим звичаєм-віруванням на Введення — це був звичай ждати «полазника». З острахом ждали, хто перший

прийде вранці в хату. Коли прийде першим хлопець — гарний, вродливий, чемний, здоровий, роботящий, та ще з грішми, або з чимсь добрим у руках — буде для цієї родини щасливий, урожайний, багатий рік; будуть усі здорові, буде добра погода й для жнив і для косовиці; буде добро в родині: в молодій парі «знайдеться» дитя; дівчина «на порі» чи хлопець «на оженінню» — будуть одружені в цьому році [див.: 9, с. 208]. Коли ж прийде першою жінка, як зазначає С. Килимник, чи дівчина, чи стара немічна людина, а чи хвора — очікували поганого врожаю, немудрого здоров'я; бідного приплоду худоби.

З метою уникнути таких невдач («неприємної припадковості») господар вставав ще до сходу сонця і перший проходив уздовж і впоперек по своєму подвір'ї: від обори до стодоли; від воріт до хати; від обори до стайні, хлівів; від хлівів-стайні — до бджільника, а тоді «перший» заходив у хату. Звичайно, що господар міг принести до хати тільки добро. Інші ж люди не заходили до сусідів чи родичів, щоб ніхто не вважав, що вони принесли до хати щось лихе — «нещастя» [див. про це: 9, с. 208].

Господар, входячи до хати після обходу господарства (як і інші, що приходили вранці на Введення до своєї хати), висловлював такі побажання: «Дай, Боже, добрий день, щобись худібонька здорова була і я з тобою, моєю жоною, і діточками». Хтось інший казав: «... і я з Вами, з своєю і вашою родиною — багаті й щасливі були» [З, с. 205; див. також: 9, с. 209].

До окремих звичаїв «введенських», за спостереженням С. Килимника, належать ще й такі: мусіли допильнувати «доброго полазника», щоб щастя для нового року приніс; у цей день нікому нічого не можна було позичати, бо щастя може забрати; на Введення вводиться зима та «лазять» полазники.

В деяких місцевостях замість Введення кажуть «Видіння», в інших Введення називають «Полазником» і до цього часу — «День полазника». Ці останні деталі наводять цитованого автора на думку про те, який був зміст дохристиянського цього свята: введення зими, прощання зі старим роком, освячення вод, згадування покійників і т. д. [див. про це: 9, с. 210].

Сучасні українські дослідники також при розгляді цього свята Введення наводять згадані уже відомості про звичай полазника та пов'язані з ним вірування, зокрема зазначають, що у дохристиянську

добу це було святом «введення старого господарського року у початок нового року. Зима вводиться у свої володіння. Введення — ворота зими. Цим днем завершувалися всі основні роботи» [див. про це: 10, с. 49].

І закордонні дослідники теж торкаються цього свята Введення, використовуючи в тому числі й українські етнографічні матеріали. Так, зокрема, зазначається про те, що і в інших народів Введення вважалося початком зими (прислів'я і приказки типу «Введення прийшло, зиму привело»; «на Введення зима вводиться» і т. п.; зранку вводили в дім ялову корову чи бичка), наводиться інформація й про те, що в Західній Україні на Введення надіялись на благополуччя наступного року за першим відвідувачем (полазник) [див.: 11, с. 293].

Висновки. Отже, як показують дослідження, одним з провідних звичаїв на Введення був звичай полазника. Він займав тут особливе місце і виконував специфічну функцію відображення народної релігійності українців уже на цьому початковому етапі передріздвяно-новорічного періоду у традиційній календарній обрядовості. На тлі цього передріздвяно-новорічного періоду уже на свято Введення спостерігається специфічний розвиток своєрідної народної релігійності.

Це підтверджують прикметні традиційному ранньозимовому періодові (початку нового господарського року та ін.) народно-релігійні уявлення та вірування, зокрема, що пов'язані зі звичаєм полазника. Ці уявлення та вірування тут мають традиційну основу, проте, водночас, простежується в них і своєрідне функціонування народно-релігійних компонентів.

Християнські вірування та уявлення у свій час поєдналися з попередніми, які привнесли свої сюжети, мотиви, образи.

Зіставлення польових досліджень автора цієї праці й архівних матеріалів з відповідною науковою літературою показало переважно дуже фрагментарну збереженість цих народно-релігійних уявлень та вірувань у духовній традиційній культурі. Основними причинами такої погані збереженості, вочевидь, стали руйнівні впливи відповідних політичних подій воєнничого атеїзму в умовах московського комуністично-більшовицького режиму, певних глобалізаційних процесів, зрештою, — жахіття російсько-української війни останнього часу.

1. Народные обычаи и обряды с околиц над Збручем, описаны Игнатием Гальком. Ч. 2. Львов, 1862. 57 с.
2. Петрушевич А.С. *Общерусский дневник церковных, народных, семейных праздников и хозяйственных занятий, примет и гаданий*. Львов, 1866. 100 с.
3. Франко І. Народний календар. *Етнографічний Збірник*. Т. V. Під редакцією Івана Франка. Львів: Видає етнографічна комісія Наукового Товариства імени Шевченка, 1898. С. 203—210.
4. Зубрицький М. Народний календар, народні звичаї і повірки, прив'язані до днів в тиждні і до рокових свят. (Записані у Мшанці, Староміського повіту і по сусідніх селах). *Матеріяли до українсько-руської етнології*. За редакцією Хв. Вовка. Львів, 1900. Т. III. С. 33—60.
5. Грушевський М. *Історія української літератури*: в 6 т., 9 кн. Київ, 1993. Т. 1. 392 с.
6. Грушевський М. *Історія релігійної думки на Україні*. Київ, 1992. 192 с.
7. Воропай О. *Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис*. Мюнхен: Українське видавництво, 1958. Том. I. Частина I: Зима. С. 7—136.
8. Онацький Є. Введення в храм Пресвятої Діви Марії. *Онацький Є. Українська Мала Енциклопедія*: у 8 томах і 16 книгах. Буенос-Айрес [Аргентина], 1958. Том 2. Книга 2: Літери В—Г. С. 130.
9. Килимник С. *Український рік у народних звичаях в історичному освітленні*: у V т. Вінніпег; Торонто, 1963. Т. V: Осінній цикл. 288 с.
10. Войтович В. *Українська міфологія*. Київ: Либідь, 2002. 664 с.
11. Толстая С.М. Введение. *Славянские древности*. Т. 1. Москва: Международные отношения, 1995. С. 293.

REFERENCES

- Galko, I. (1862). *Folk customs and rituals from the outskirts over Zbruch described by Ignatii Galko* (Vol. 2). Lviv [in Russian].
- Petrushevych, A.S. (1866). *All-Russian journal of church, family and folk holidays, household chores, omens and fortune telling*. Lviv [in Russian].
- Franko, I. (1898). Folk calendar. *Etnohrafichnyj Zbirnyk* (Vol. V, pp. 203—210) [in Ukrainian].
- Zubrytskyi, M. (1900). Folk calendar. Folk customs and beliefs associated with days of the week and yearly holidays. *Materials for Ukrainian ethnology* (Vol. 3, pp. 33—60) [in Ukrainian].
- Hrushevs'ky, M. (1993). *History of the Ukrainian literature* (Vol. I). Kyiv [in Ukrainian].
- Hrushevs'ky, M. (1992). *History of religious thought in Ukraine*. Kyiv: Osvita [in Ukrainian].
- Voropai, O. (1958). Customs of our people. Ethnographic essay. Munich: Ukrainian Publishing House (Vol. I, part 1, pp. 7—136). Toronto [in Ukrainian].
- Onatskyi, Y. (1964). Introduction to the Church of the Blessed Virgin Mary. In Onatskyi Yevhen. *Ukrainian small encyclopedia: in 8 vol. and 16 books* (Vol. 2, book 2, p. 130). Buenos Aires (Argentina) [in Ukrainian].
- Kylymnyk, S. (1963). The Ukrainian year in folk customs in historical light: in V t. Winnipeg; Toronto (Vol. V: Autumn cycle) [in Ukrainian].
- Voitovych, V. (2002). *Ukrainian mythology*. Kyiv: Lybid' [in Ukrainian].
- Tolstaya, S.M., & Tolstoy, N.I. (Ed.). (1995). Presentation of Mary. *Slavic antiquities* (Vol. 1, p. 293). Moscow: International Relations [in Russian].